

Рис. 1. Соотношение субкатегорий внутри категории ДОБРО

Структура категории на рис. 1 имеет вид частично накладывающихся областей, центральные члены которых соединены радиально: суперординатная категория ДОБРО принадлежит в равной степени всем субкатегориям, а центры субординатных категорий (*kind*, *capable*, *pleasing* и *valid*) расположены на периферии категории, будучи мотивированы гиперсемой – значением *good*.

Таким образом, понятийная категория ДОБРО, центральным членом которой является категориальный концепт ДОБРО, структурирована схемой ЦЕНТР – ПЕРИФЕРИЯ и включает суперординатную категорию ДОБРО и четыре субординатные категории: ПРИЯТНОСТЬ/УДОВЛЕТВОРЕНИЕ, МОРАЛЬНОСТЬ, КАЧЕСТВО/ВЫСОКИЙ СТАНДАРТ, ДОСТАТОЧНОСТЬ КАЧЕСТВА/ КОЛИЧЕСТВА.

Концепт ДОБРО образует ядро и является центральным членом понятийной категории ДОБРО, это ее идеализированный член, формирующий суперординатную категорию ДОБРО с максимально полным набором семантических признаков. Границы субординатных категорий размыты, их центральные члены частично пересекаются с концептом ДОБРО, объединяющим все категории супер- и субординатного уровней.

Гипер-гипонимические отношения между членами центра и периферии, а также размытость границ категорий субординатного уровня позволяет обозначить направление дальнейших исследований: вербализация концепта ДОБРО устойчивыми сочетаниями, паремией и текстами.

Література

1. Арупонова Н. Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
2. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001 (а). Изд. 2-е, стер. – 123 с.
4. Змиева И. В. Лингвокогнитивные характеристики средств вербализации концепта ДОБРО в английском языке: Дис... канд. филол. наук. – Харьков, 2006. – 228 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / РАН. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
6. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 792 с.
7. Croft W., Cruse D. Cognitive Linguistics. – Cambridge: CUP, 2004. – 356 p.

Зубач О. А.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОЛОРИСТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Вивчення національно-культурної своєрідності семантики (НКС) фразеологізмів залишається на сьогодні одним з актуальних напрямків лінгвістичних досліджень. Філософські аспекти формування національно-культурної своєрідності семантики мовних одиниць крізь призму взаємозв'язку мови та культури постульованої проблеми висвітлено у працях В. фон Гумбольдта [1]. Незважаючи на велику кількість робіт по дослідженню фразотворчих процесів [2; 3; 4; 6; 8; 9; 10], виконаних із позицій різних наукових парадигм, у сучасній фразеології відсутні багатоаспектні та комплексні наукові розвідки у царині виникнення фразеологізмів з НКС. Метою даної статті є аналіз передумов виникнення фразеологічних одиниць з колористичним компонентом з національно-культурною семантикою (ФОККНКС). Дане дослідження передбачає вирішення таких завдань: 1) виявити передумови виникнення колористичних фразеологізмів; 2) прослідкувати за становленням НКС ФОКК. Матеріалом дослідження слугували ФОККНКС сучасної німецької мови. Методи дослідження зумовлені зазначеними вище завданнями, метою й аналізованим матеріалом, а саме: описовий метод – для систематизації, інтерпретації структурних, семантичних властивостей ФОККНКС на сучасному етапі мовного розвитку; метод

компонентного аналізу – для виділення диференційних та індивідуальних семантичних ознак, які слугують основою перенесення найменувань досліджуваних ФОККНКС.

Виникнення фразеологізму як окремої одиниці мови відбувається в момент лінійного сполучення одиниць нижчого рівня мови – лексем. Внаслідок цього лінгвальними чинниками, які регулюють відбір лексем-компонентів для створення стійких виразів, вступають певні структурно-семантичні (соціальна та семантична неподільність усього компонентного складу) та парадигматичні ознаки самих слів, напр.: виникнення фразеологізмів *ins Blaue hineinreden (od. handeln)* [12, с. 209], що означають «говорити (діяти) без мети», пов'язують зі спостереженнями людини за горизонтом, який здається блакитним (*bläulich*). У ФОККНКС перевага надається КК *blau* замість *bläulich* для підсилення позначення чогось віддаленого, невизначеного.

Власне слова і є складовими ФОККНКС у результаті «своєрідної проєкції змістової структури похідного слова на змістову структуру фразеологізму, яка визначає межу збереження в компоненті його генетичних властивостей» [2, с. 21], напр.: *es einem schwarz auf weiß geben* [12, с. 1434]. У переносному значенні «дати комусь (письмове) підтвердження» вислів чітко формулює проєкцію «слово → фразеологізм»: «що написано чорним чорнилом на білому папері є більшим доказом, ніж обіцянка»: *Ich will dir's schwarz auf weiß geben, sagte der Schornsteinfeger zur Müllerin, da küßte er sie* [12, с. 1434].

Беззаперечним є те, що лексичні компоненти утворюють внутрішню форму комплексу та обумовлюють утворення НКС в змістовій структурі комплексного знаку, напр.: *blauäugig sein* [12, с. 210] – досл. «бути блакитнооком». КК *blau* позначає колір очей. Означення ж *blaue Augen* у німецькому етносі співвідноситься з джерелом чистоти, що підтверджується у вірші К. Грота:

*Dein blaues Auge hält so still,
Ich blicke bis zum Grund.
Du fragst mich, was ich sehen will?
Ich sehe mich gesund* [12, с. 210].

НКС цієї ФОКК підсилюється етнічним усвідомленням про народження малюків обов'язково з блакитними очима. Тому фразеологізм у розмовній мові вживається в переносному значенні: «бути наївним, недосвідченим, довірливим тощо». У сучасній німецькій мові за рахунок субституційних перетворень, засобів словотворчої номінації та процесу інверсії новоутворені вирази *politische Blauäugigkeit* [12, с. 211] та *blauäugig argumentieren* [12, с. 211] уживаються стосовно політиків.

Стійкі звороти не є словосполученнями, оскільки складаються з компонентів, які первинно належали до слів, напр.: *Auch rote Äpfel sind wurmstichig* – досл. «навіть червоні яблука є червувими». У розмовній мові вираз уживається в переносному значенні «зовнішність обманлива» та імплікує повчальний характер, що й засвідчує автентичне джерело ФОККНКС – народна пісня про кохання:

*Der Apfel scheint so rosenrot,
ist doch ein Würmlein drin,
es ist kein Knabe so hübsch und fein,
er trägt einen falschen Sinn* [12, с. 1749].

Головна диференційна ознака ФОККНКС від вільних та нефразеологічних стійких сполучень полягає в цілісності, ідіоматичності їх значень, напр.: *ein silbernes Nichtschen und ein goldenes Wart-ein-Weilchen/ein goldenes Nichtschen in einem silbernen Büchschen* [11, с. 546] – у переносному значенні «нічого». Вислів має іронічне забарвлення та вживається як відповідь на дитяче запитання: *Was ist in der Schublade? – Ein goldenes Nichtschen in einem silbernen Büchschen* [11, с. 546]. У творі К. Бретано «Des Knaben Wunderhorn» вислів має ширшу форму внаслідок схильності до контамінаційних перетворень:

*Ich schenke dir was,
Was ist denn das
Ein silbernes Warteinweilchen
Und ein goldenes Nixchen
In einem niemalenen Büchschen* [12, с. 1095].

Своєрідність значення фразеологічних одиниць на відміну від лексичних полягає в тому, що воно поєднане з позначуваням явищем низкою асоціацій, де асоціація «бере участь у створенні нових понять і значень мовних одиниць, оскільки вони пов'язують реальні уявлення про позамовні сутності, що виникають у свідомості в тому чи іншому ракурсі їх відображення» [7, с. 94], напр.: *die braune Stunde* [12, с. 250] – досл. «коричнева година». КК *braun* у німецькій мові є етновказівкою на напої (пиво, кава), які мають ознаки цього кольору. Саме тому в переносному значенні «післяобідня година» вислів віддзеркалює традицію мешкаців Верхньої Саксонії пити каву під час післяобідньої перерви. Що ж до пива як етнореалії всієї Німеччини є інша ФОККНКС, яка вживається найчастіше в розмовній мові Швабії: *den Braunen laufen lassen* [12, с. 250], що означає «із задоволенням випити темного пива».

Фразеологічне значення виникає внаслідок переосмислення вільного словосполучення, фразеологізації складових його національно-культурно забарвлених компонентів, де компоненти фразеологічних одиниць утворюють загальну метафоричну семантику фразеологізму, напр.: *roter Teppich/für jmdn. den roten Teppich ausrollen* [12, с. 1607] – досл. «червоний килим», «ростелити для когось червоний килим». У переносному ж значенні, утворюючи загальну метафоричну семантику, фразеологізм означає «зустріти когось як гостя (з пошаною)». Утворення виразу пов'язано з червоним килимом, який прийнято ростелити перед трапом літака або перед вагоном потяга на пероні при зустрічі високих державних посадовців.

Домінуюча ознака фразеологічного значення полягає в надбанні узагальнено-цілісного значення у результаті метафоризації, яке виводиться «ситуативною «тріадою», континіумом значень, що створюють діалектичну функціональну єдність, ... мають дослівне значення, що передає смисл і семантичні відношення, які виводяться із лексичних значень елементів; референціональне значення, що виникає в результаті співвіднесення дослівного значення з референтною ситуацією і розкриває переносний смисл та інтеракціональне значення, що

утворюється в результаті співвіднесення двох попередніх значень із конкретною ситуацією спілкування через призму інтенції мовця у плані виконання певної мовленнєвої дії» [5, с. 11], у вищому ступені семантичної дифузності номінації під час вторинного відтворення мовної картини світу, напр.: *Die Trauben sind noch zu grün* [12, с. 589] – досл. «виноград є ще зеленим». У переносному значенні вираз означає «рано братися за якусь справу або щось починати». Ця ФОККНКС дає поштовх до утворення нового виразу за рахунок субституції компонентів *ein Ding zu grün angreifen*, де КК *grün* символізує «розквіт природи».

Національно-культурно забарвлені фразеологізми мають значно вищий ступінь сполучуваності компонентів, що характеризує їх цілісність. А наявність національно-культурної фонові інформації у їх семантики формується внаслідок інтелектуально-емоційного засвоєння явищ реальної дійсності під впливом інтра- й екстралінгвальних чинників, напр.: *mit goldener Lanze hebt man den stärksten aus dem Sattel* – «золотим списом можна вибити найсильнішого з сідла». Вираз характеризує підкупне судочинство та асоціюється з лицарськими турнірами XVII ст., де *Lanz* означає «спис». ФОККНКС також існує в еліптичній формі та в переносному значенні: *mit silbernen Lanzen fechten* – «відкупити когось», «дати хабара» [12, с. 928].

Здатність фразеологізмів на відміну від слів до символічного переосмислення, засвідчує вищий ступінь фразеологічної абстракції, є ознакою національно-культурно зумовленої ситуації, яка визначає колоритні властивості цієї групи стійких виразів. Важливою ознакою ФОККНКС є яскраво виражена функціонально-стилістична характеристика. Вони виконують у мові не лише номінативну, а й експресивну або номінативно-експресивну функцію, напр.: *die Wiese ist grün* – «пасовище є зеленим». Цей вислів є цілком прагматично ідіоматичним. Він уживається в розмовній мові в переносному значенні («справа йде добре») також у спонукальній конструкції, висвітлюючи погрозу: *dann ist die Wiese grün!*, що означає «Термінню кінець!», «Терпець урвався». Образно-мотиваційною основою для утворення вислову слугувала ситуація: зелене пасовище – це добре для сільського господарства та тваринництва. У сучасній розмовній мові в переносному значенні означення *grüne Wiese* вживається стосовно чогось нового, що чітко відображається у фразеологізмі *etw. auf der grünen Wiese errichten: etw. neu schaffen* [12, с. 1728] – досл. «створювати щось нове». ФОККНКС *grüne Wiese* бере свій початок ще з XVI ст. та продукується ще й сьогодні особливо стосовно супермаркетів, які *auf der grünen Wiese errichtet werden (wo der Boden billig u. reichlich Platz zum Parken vorhanden ist)* [12, с. 1728], що пов'язано з необробленими територіями, які дешево здаються в оренду або продаються для будівництва. НКС вислову виявляється в полісемантиці переносного значення «Справа є молодою, новою» через символічне значення КК *grün* «новий, молодий» та «справи йдуть добре» через ідіоматичність цілого фразеологізму, який уживається в розмовній мові для підсилення художньої образності.

Отже, ФОККНКС є функціонально комплексним явищем, багатшою за лексичну одиницю як у комунікативному, так й інформативному планах. Фразеологічне значення ФОККНКС полягає в символічному осмисленні значення кольору як компонента та формується на основі сполучення денотативно-сигніфікативного та конотативного блоків значення.

Виконане дослідження має перспективи подальшого розвитку. Перспективним вбачається лінгвокультурологічний аналіз досліджуваних одиниць крізь дискурсну аспектуалізацію у процесах фразотворення.

Література

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 349 с.
2. Жуков А. В. Переходные фразеологические явления в русском языке. – Новгород, 1996. – 132 с.
3. Коробка П. Л. Идиоматическая фразеология как лингвистическая и культурологическая проблема: Дис. ... канд. филол. наук. – М., 1999. – 156 с.
4. Мисенева В. В. Генезис образности фразеологических единиц, не имеющих соответствий в системе слов // Вісник ХДУ ім. В.Н. Каразіна. Серія Філологія. – 2004. – Вип. 39. – № 607. – С. 186-189.
5. Прутчикова В. В. Семантико-функціональні особливості німецьких висловлень-прислів'їв: Автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Х., 2003. – 20 с.
6. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
7. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М., 1986. – 144 с.
8. Burger H. Phraseologie. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1998. – 224 S.
9. Palm Ch. Phraseologie. Eine Einführung. 2. Aufl. – Gunter Narr Verlag Tübingen, 1997. – 130 S.
10. Pilz K. D. Phraseologie: Redensartenforschung. – Stuttgart, 1981. – 170 S.
11. Duden 11. Redewendungen. 2., neu bearb. u. aktual. Auflage. – Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag, 2002. – 955 S.
12. Röhrig L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. 3. Aufl. – Freiburg. Basel. Wien: Verlag Herder, 1994. – 1910 S.

Зубкова Л. Г.

СЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ КЛАССЫ СЛОВ В ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ РАЗНОВИДНОСТЯХ ЯЗЫКОВ РАЗЛИЧНЫХ ТИПОВ

Квантитативная типология языков в ее истоках не учитывала ни функциональные разновидности языка, ни функциональную специфику классов слов. Различия в стиле текстов были сочтены несущественными во многом потому, что рассматривалось «слово вообще» независимо от содержательных свойств, в первую очередь категориальных [5].

К настоящему времени становится все более очевидным, что целыносистемное типологическое описание языка не может ограничиваться ни «языком вообще» без обращения к его функциональным разновидностям, ни «словом вообще», ни одним только соотношением служебных и неслужебных слов безотносительно к системе семиологических классов слов в целом. Фундаментальное значение для типологии слова имеет такой типологический параметр, как распределение и соотношение в текстах важнейших функциональных разновидностей (ориентированных, по В.В. Виноградову [3], на общение, сообщение, воздействие) основных классов словесных знаков: назывных (идентифицирующих и характеризующих), указательно-заместительных (дейктических) и связочных, т. е. собственно-знаменательных слов (из них в первую очередь имен существительных и глаголов), местоимений и служебных слов.